

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОСТИЛІСТИЦІ

У статті проаналізовано історію формування термінологічної основи публіцистичного стилю в українській лінгвостилістиці від кінця XIX до початку XXI ст. Простежено динаміку номінацій від газетної мови до публіцистичного стилю, з'ясовано роль народнорозмовної мови в усталенні функціонального різновиду в проекції на літературну норму загалом. Розкрито ключові поняття стилю: експресивність, суспільно-політична лексика, стандартизація, інформативність, оцінність.

Ключові слова: публіцистичний стиль, поняттєва основа, історія мовознавства, стильова норма, літературна норма.

The article analyzes the history of the formation of the terminological basis of journalistic style in the Ukrainian linguistic style from the end of the 19th to the beginning of the XXI century. The dynamics of nominations from the newspaper language to the journalistic style was traced, the role of the interlanguage language in the establishment of a functional variety in the projection into the literary norm in general was determined. The key concepts of style are revealed: expressiveness, socio-political vocabulary, standardization, informative, and evaluation.

Key words: journalistic style, conceptual basis, history of linguistics, stylistic norm, literary norm.

Поняттєва основа публіцистичного стилю в українській лінгвостилістиці формувалася з урахуванням специфіки сфери його суспільної діяльності, типу мислення, стереотипних конструктів, тобто призначення, мети текстів, їх стильового навантаження. Засади термінології цього функціонального різновиду закладали не лише мовознавці, а й самі публіцисти, письменники, громадські діячі в кінці XIX – на початку XX ст. – період становлення української преси й унормування літературної мови загалом. Погляди дослідників на мовну проблематику стилю часто проектувалися на проблеми вироблення єдиної для всього національного простору літературної норми.

Першу спробу осмислення стану української публіцистики зробив О. Маковей у статті «П'ятдесятлітній ювілей руської публіцистики», де й дав загальну оцінку тенденціям формування стилю: «П'ятдесят літ борби про мову! П'ятдесят літ борби про правопись! Кільки праці і сил змарновано у нас на сю справу, котру вже Шашкевич поставив 1837 року в Галичині так ясно... Перші 50 літ нашої публіцистики можна сміло назвати літами пошесті на народну мову» [Маковей 1896: 190]. Ключовими поняттями дискусії були *народна мова* і *мова газети*, які на той час називали дві різні сутності. Публіцистичний стиль консервував книжну традицію, послуговувався так званим «язичієм», яке не відповідало живій національній моделі мови, яка мала б стати основою літературної мови загалом. Поняття *народна мова* і *книжна мова* протиставлялися за ознакою зрозумілості – незрозумілості відповідно. Удступнений виклад інформації про суспільно-політичне життя, наукові досягнення, культурні надбання зрозумілою для народу мовою був важливою умовою розширення сфери функціонування української періодики.

Автор статей у газеті «Діло» у 1900 р. (№ 124 – 140) за підписом N. публікує серію статей під заголовком «В справі народного язика». Автор, наголошуючи на необхідності введення в сферу публіцистики живої розмовної мови, порушує питання вживання «невиправданих штучних слів і слів іншомовного походження». На ці публікації в журналі «Літературно-науковий вісник» відгукнувся А. Кримський, який підтримав більшість міркувань автора, але не погодився з твердженням про усунення іншомовних слів, які вже закріпилися в українській мові, тому що тут «нашої філологічної заборони ніхто не схоче слухати» [Кримський 1901: 42]. Те саме говорив дослідник і про слова, утворені за законами мови, напр.: *народний*, *внутрішній*, *зовнішній* і т. ін., адже «не варто сперечатися про те, звідки взяли, а треба тільки зазначити, що сього слова тримаються скрізь на цілій Україні» [Кримський 1901: 45]. У «Громадській думці» наголошували на недоцільності вживання «крутих слів, таких, що трудно їх зрозуміти і розібрати до ладу» [Круті 1906: 2 – 4], на що редакція відповідає, що без них обійтися не можна, оскільки

вони зумовлені життям, сьогоденням. Про це пишуть й інші газети: «українська мова не тільки та, що чуємо від простого селянина, далеко й не вся вона у нашого славного Тараса або Квітки – у їх творах чудова мова, але ж це невелика частина надзвичайно багатой української мови» [Мартович 1913: 2]. Отже, розвиток публіцистичного стилю, на думку дослідників, передбачав засвоєння, адаптацію *іншомовної лексики*, творення *нових назв* реалій доби, які б змогли задовольнити усі сфери функціонування мови. Розуміючи масштаби і наслідки інтернаціоналізації мови, дослідники передусім надавали перевагу власне українським моделям і лише в разі крайньої потреби допускали вживання іншомовних одиниць. Л. Мартович наголошував, що насамперед треба використовувати внутрішні потенційні можливості мови.

У 1909 році М. Левицький зазначає, що в українській літературній мові вже склалися загальні норми і їх повинен дотримуватися кожен публіцист» [Левицький 1909: 240]. Проблемою він вважає загальну культуру мови публіцистів, уживання слів у неправильному значенні, неправильну будову речення тощо. Мовознавець порушує питання вироблення єдиної літературної мови, яка б змогла об'єднати увесь національний простір і закликає – «до об'єднання письменницької мови, щоб вона була одна для цілої України і по сей, і по той бік Дніпра, і по сей, і по той бік кордону» [Левицький 1909: 251].

І. Нечуй-Левицький твердить, що в публіцистичному стилі треба зберігати ті норми, які склалися на Наддніпрянщині, адже «галицька наукова й часописна мова, кажучи загалом, дуже нашкодила нашому письменству, а найбільше – сьогочасному часописному українському письменству. Через її вплив ця часописна мова вийшла напхана польськими й галицькими провінціалізмами й стародавніми словами ще й подекуди з чудною семантикою» [Нечуй-Левицький 1907: 39]. Письменник наголошував на тому, що мова публіцистики не повинна відриватися від живої основи української мови.

Активізація лінгвостилістичного аналізу публіцистичних текстів у 10 – 20-х рр. ХХ ст. пов'язана зі створенням Української академії наук (1918 р.). Мовознавці знову

звертаються до проблеми реалізації власного словотвірного потенціалу літературної мови, зокрема і в публіцистичному стилі. У різноманітних газетах і журналах запроваджується рубрика «Проблема газетної мови». М. Сулима подає рекомендації до слововживання і наполягає на необхідності використання слів, утворених питомими засобами словотвору (*господарський*, а не *господарчий*, *виховник*, а не *вихователь*, *підготовний*, а не *підготовчий*), а також уважає неправомірним вживання дієприкметників на *-чий*, *-ший* [Сулима 1927: 23 – 25]. Його підтримує і М. Гладкий, який стверджує, що «... літературної, або інакше культурної мови, зафіксованої в письменстві, підпертої практикою повсякденного життя, зв'язаної органічно з усією складною соціальною машиною, з усіма верствами нашого суспільства, ми ще не маємо» [Гладкий 1927: 26 – 30]. Важливо, на його думку, не перервати зв'язок з літературною традицією, яка орієнтувалася на живу народну мову. У працях дослідника з'являються перші міркування про можливість вибору мовних засобів стилю, способи, принципи їх стильової організації. Важливим питанням розвитку мови газети, на його думку, є збагачення її синонімами й емоційно забарвленими елементами, фразеологізмами, «які є важливим штрихом, архітектурною деталлю», що «прикрашають і разом завершують будівельний твір». Їх основою має стати «природний ґрунт нашої народної мови», але сповнений новизни пошуків, трансформацій. «На основі національної фразеології можна творити нову фразеологію, даючи нове забарвлення теперішньої доби, надаючи духу сучасності», – твердить М. Гладкий [Гладкий 1927: 39].

Особливу вагу для мови публіцистики має синтаксис, тобто правильна побудова словосполучень, речень, а, отже, і всього тексту. Мовознавець застерігає: «Слово живе в реченні, цеб-то тільки в тіснім зв'язку з іншими словами воно має повне своє значення; тільки в живому сполученні з іншими елементами речення воно перестає бути вирваною з одної суспільної будівлі цеглиною й стає фрагментом витонченої й складної людської думки» [Гладкий 1927: 41 – 45]. Важливим у мові газети, на його думку, є емоційний виклад матеріалу, повтори, функціонування розмовних конструкцій. Це ті визначальні

особливості, які виступають на перший план і в аналізі мови сучасної преси. М. Гладкий, порушуючи питання лексики, морфології, синтаксичної організації публіцистичного тексту, започатковує структурно-рівневий аналіз стилю. Незмінними відтоді й до сьогодні залишаються такі його диференційні ознаки – уведення в словник суспільно-політичної лексики, збагачення мови словесно-художніми засобами, стислість викладу, розповідний виклад теми, що потребує вживання інфінітивів, повторення однотипних структур речення тощо.

У 50 – 60-х рр. ХХ ст. в українському мовознавстві з'являються розвідки, в яких дослідники визначають засади аналізу лінгвістичної природи жанрової форми, пропагують естетичні критерії мови преси. Як елемент стилістичної системи української мови публіцистичний стиль уперше розглянуто в «Курсі історії української літературної мови» (Т. І. Київ, 1958), де він має назву *суспільно-публіцистичний*. І. К. Білодід наголошував, що, хоч мова публіцистики і має елементи образності й емоційності, визначальною особливістю цього функціонального стилю є «строга логічність викладу» [Курс 1958: 347]. І. Г. Чередниченко у праці «Нариси загальної стилістики сучасної української мови» (Київ, 1962) один з розділів назвав «*Стилі масової радянської преси*», у межах яких диференціював *стиль масової інформації* або *інформаційний стиль* (повідомлення, репортажі), *публіцистичний стиль* (передові, оглядові статті, нариси, фейлетони, рецензії), *полемічно-публіцистичний стиль* (критичні статті). Визначальною особливістю власне публіцистичного стилю того часу було узагальнення, оцінка явищ суспільного життя, що вимагало «особливих стилістичних прийомів і засобів».

Для цього періоду історії української лінгвостилістики характерний рекомендаційний характер мовознавчих досліджень і прескриптивної норми загалом. І. Г. Чередниченко звертає увагу на обмежений мовний рівень газетних текстів: «Дуже прикро, коли газета або журнал не вміють як слід використати багатства мови, не вміють заговорити до нас дохідливо, на повний голос, життєво правдиво, цікаво. Громадськість суворо засуджує прояви

мовної незграбності, безбарвності, безпорадності у викладі матеріалу, що трапляються у тих авторів, які забувають про читача і не зважають на необхідність найбезпосереднішого контакту з ним через зрозуміле, живе, проникливе, приваблююче друковане слово» [Чередниченко 1962: 55].

Дослідження мови преси продовжує у 60 – 70 роках ХХ ст. М. А. Жовтобрюх і уводить у науковий обіг фактичний матеріал української періодики кінця ХІХ – початку ХХ ст., визначає на прикладі часових зв'язків в історії української літературної мови її роль у становленні сучасних орфографічних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних і лексичних норм, у формуванні й розвитку української спеціальної термінології, а також у стилістичному збагаченні сучасної української літературної мови [Жовтобрюх 1970: 266]. Обґрунтовує мовознавець поняття *жанрів* у мові преси і диференціює їх на «замітки, репортажі, кореспонденції, звіти, інтерв'ю, статті (політичні, літературно-критичні, науково-популярні), огляди, нариси, памфлети, фейлетони, рецензії». «Замітки, кореспонденції, звіти, – зазначає дослідник, – були позбавлені образних засобів, а нариси без них не обходяться; фейлетони і памфлети не можуть обійтися без засобів іронії та сарказму» [Жовтобрюх 1970: 266]. Показовим для інформаційних матеріалів того часу були стислість, використання *стандартних зворотів* і *синтаксичних штампів*, відсутність емоційно-зabarвленої лексики. *Стандартні звороти* і *штампи* як повторювані без творчого осмислення засоби газетної мови з того часу стають однією з визначальних ознак стилю і об'єктом аналізу мовознавців. Становлення літературної норми і реалізацію її стилістичних можливостей у публіцистичному стилі дослідники оцінювали не лише з погляду вибору правильних граматичних форм, а й на предмет популяризації моральних, естетичних ідеалів суспільства. Тексти були інформативно-пізнавальні, охоплювали всі сфери життя суспільства і саме завдяки зрозумілому і сприйнятному для народу змісту сприяли закріпленню в мовній свідомості часто вживаних і повторюваних мовних засобів. У 10–20-ті рр. ХХ ст. українська преса уже сповна відбиває живу, близьку і зрозумілу для

всіх народнорозмовну мову і стає відкритою для входження іншомовних елементів, переважно назв нових явищ і понять дійсності та виконує функцію інтелектуалізації мовомислення насамперед української інтелігенції. Поняття *народна, народнорозмовна мова* на той час вживалися у значенні «засвоєна у соціумі національна модель мови».

Як функціональний різновид української мови *публіцистичний стиль* розглянуто в прескриптивній праці «Сучасна українська літературна мова. Стилїстика» за ред. І. К. Білодіда (Київ, 1973), де було визначено його основні характеристики на різних рівнях мовної системи. У дослідженні особливу увагу звернено на взаємодію різних функціональних стилів у публіцистиці і зазначено, що «стиль суспільно-публіцистичний має в собі риси як офіційно-ділового, так і наукового і навіть художньо-белетристичного. Таке широке використання засобів різних функціональних стилів необхідне для створення різноманітного за характером газетного і журнального матеріалу, доступного різним верствам населення. Саме така різноманітність стилів може зробити газету дійовим агітатором і пропагандистом» [Сучасна 1973: 574].

Автори монографій «Мова сучасної масово-політичної інформації» (Київ, 1979) та «Особливості мови і стилю засобів масової інформації» (Київ, 1983) розкривають поняття *розмовної лексики* (стилістично забарвлених емоційно-експресивних одиниць мови), *словотвірного потенціалу, жанрової специфіки публіцистичного стилю*, простежують міжстильову взаємодію різних функціональних різновидів. І. К. Білодід визначальними ознаками публіцистичного стилю називає «динамізм синтаксичної структури при об'ємності змісту, еліптичність побудови словосполучень, речень з урахуванням потрібної лексичної, синтаксичної та образної асоціативності, а також ясність викладу, пізнавальна і політична загостреність, термінологічна компетентність, стислість тексту» [Мова 1979: 11]. М. М. Пилинський наголошує на жанровій антиномії мови преси і вводить поняття власне *інформативної і експресивної функцій* публіцистичних текстів. *Інформативна функція* вимагає стандартизації

мовних засобів, їх певної однотипності. *Розмовні експресивні одиниці* увиразнюють публіцистичні тексти ідіоматичністю, образністю, емоційним забарвленням [Мова 1979: 25].

К. В. Ленець диференціює мовностилістичні особливості газетних жанрів 70-х років ХХ ст. і зазначає, що «хроніка витримана в діловому, урядові постанови, резолюції, дипломатичні документи – в офіційно-документальному стилістичному різновиді, численні статті про науково-технічний прогрес, статистично-економічні огляди і т. ін. відповідають вимогам стилю наукового. Деяким жанрам публіцистичність властива найбільшою мірою (агітаційно-пропагандистські матеріали), в інших поєднуються риси публіцистичного і літературно-художнього стилів (нарис, фейлетон), а ще в інших переважають ознаки усного розмовного мовлення (інтерв'ю, репортаж)» [Мова 1979: 75]. У 70-ті роки ХХ ст. *стандартизацію мови публіцистичного стилю* називали «позитивно конструктивною здатністю» мови до системного групування у людській пам'яті відібраних у процесі синонімізації і послідовно відтворюваних засобів вираження і протиставляли їй *експресивність* [Мова 1979: 80]. Характерними ознаками стандарту були відтворюваність, однозначна семантика та нейтрально-нормативне забарвлення [Мова 1979: 144].

Проблему впливу мови газет на формування масової свідомості порушує Г. Я. Солганик і розглядає *функцію переконання* (згодом утвердиться поняття *функція впливу на масову свідомість*) публіцистичного стилю: «Засоби масової інформації мобілізують усі можливості, усі ресурси мови для впливу на розум і почуття читачів. На відміну від інших стилів літературної мови у газетно-публіцистичному переконання виступає як головна функція мови, при цьому воно має, як правило, підкреслено агітаційний характер» [Особливості 1983: 19]. З метою донести інформацію до різномірної за складом аудиторії, мовознавці радять журналістам уникати вузькоспеціальних слів і висловів, діалектизмів, арготизмів, поетизмів, варваризмів, індивідуальних неологізмів і вилучати все, що може викликати утруднення в розумінні повідомлюваного [Особливості 1983: 20]. Такі рекомендації

згодом переглянули мовознавці на сторінках збірника «Культура слова». Перспективи розвитку публіцистичного стилю дослідники вбачають у збагаченні його мови образними і експресивними засобами. Г. М. Колесник зазначав: «Образне відтворення дійсності у публіцистиці є не кінцевою метою, а лише засобом: воно служить яскравішому і глибшому розкриттю думки і донесенню її до читача» [Колесник 1978: 35]. Мовознавці наголошували, що тільки мовностилістична майстерність і яскрава літературна форма можуть забезпечити публіцистичному творові популярність і довговічність.

Показовим для публіцистичного стилю, зокрема для фейлетонів, нарисів завжди було *експресивне словотворення*. Г. М. Сагач аналізує словотвірні новації мови преси і, звертаючись до журналістів, пише: «Емоційне у публіцистичному стилі використовується з метою реального відображення дійсності, із специфічною стилістичною настановою – створювати художньо-переконливі образи з влучною оцінкою певного явища, факту, події» [Сагач 1978: 42]. Такі мовні одиниці увиразнюють авторську позицію і є невід’ємним засобом досягнення агітаційно-пропагандистської функції газетного тексту (у сучасному вживанні – *функції впливу на масову свідомість*) [Сагач 1978: 43].

С. В. Вареник фіксує як нове на той час явище видозміни фразеологізмів у заголовках, напр.: «*Краплі з моря і море з крапель*» (пор. *крапля в морі*). Цей звичний уже з 90-х років ХХ ст. публіцистичний засіб мовознавці в сучасних дослідженнях називають *трансформацією фразеологізмів* з метою привернення уваги читача і увиразнення інформативності заголовків [Вареник 1984: 68].

Мову преси засобом впливу на масову свідомість, і на мовну свідомість зокрема, робить *абстрагувальна функція* її одиниць (слів, морфем, категорій, синтаксичних структур), у самій природі яких закладено можливість мовного моделювання не лише дійсності, а й потрібних для утвердження класових інтересів неправдивих ідей. Для впливу на свідомість суспільства журналісти використовують і внутрішню форму слова. Здатність людського мовомислення реагувати на внутрішню форму слів і виразів, а не лише на лексичне

значення, спонукає до пошуку тих форм, які в уяві читача викликають позитивні асоціації. Ці питання ще залишається мало вивченими в українському мовознавстві.

У 80-ті роки ХХ ст. частовживаним стає поняття *стиль ЗМІ* і Г. Я. Солганик в зв'язку з дослідженням його як засобу впливу на масову свідомість виділяє *кумулятивну функцію*, пов'язану зі здатністю фіксувати в мові попередні етапи пізнання та переносити їх на наступні етапи, що і забезпечує спадкоємність культури [Особливості 1983: 29]. Актуальність вивчення тенденцій мови засобів масової інформації у 90-ті роки ХХ ст. визначають, по-перше, мовні потреби суспільства в умовах глобалізаційного простору, які на цьому етапі розвитку літературної мови задовольняють саме можливості інформаційного простору і політематичність засобів масової комунікації, і по-друге, завдання якнайповнішого аналізу динаміки літературної норми на всіх мовних рівнях, виразником якої стає публіцистичний стиль. Періодичні видання, радіо, телебачення, Інтернет стають інструментом впливу не лише на суспільну свідомість, а й на формування мовної свідомості суспільства.

Започаткований у 80-ті роки ХХ ст. аналіз тенденцій лексико-семантичних змін мови преси (праці К. В. Ленець, Л. С. Паламарчука, А. А. Коваль, О. Ф. Пінчук, О. Д. Пономаріва, А. І. Мамалиги, Л. І. Шевченко, О. М. Пазяк, М. У. Каранської, М. Г. Яцимирської), мовознавці розвивають у 90-ті рр. ХХ ст. (дослідження О. О. Тараненка, В. Т. Коломієць, А. Н. Москаленка, І. Ю. Шашкіна, Д. Х. Баранника, Т. А. Коць та ін.). У лінгвостилістиці актуалізовано проблеми *комунікативно-стильових параметрів вторинної номінації в мові преси* (О. Шаповал), *конотативної семантики ідеологічно забарвлених номінативних одиниць* (Г. Мінчак), *функціонування і словотворення тематичних груп та підгруп нових дієслів соціально-економічної сфери, динамічних процесів в семантичній структурі лексичних одиниць* (М. І. Навальна), *колоквіалізації* (Б. О. Коваленко, О. О. Тараненко). Мовознавці активно досліджують *суспільно-політичну лексику, неологізми* [Тимчук 1996: 33]. Л. Козловська

фіксує аксіологічні метафори як маркери доби в мові ЗМІ [Козловська 1998: 42].

В українській лінгвостилістиці утверджується думка про диференціацію понять *літературна норма* і *стильова норма*. С. Я. Єрмоленко наголошує, що літературна мова об'єднує стильові різновиди, зокрема структурно-функціональні стилі, які мають більший чи менший ступінь книжності, розмовності, нейтральності [Єрмоленко 2007: 678]. Визначальна риса літературної норми як загальної категорії літературної мови – стабільність, дотримання загальноприйнятих правил написання, слововживання тощо. Літературна норма чітко регламентує усталені в певний історичний період фонетичні, морфологічні, синтаксичні зразки, які залишаються незмінними в усіх сферах функціонування мови, і дає загальні рекомендації щодо лексико-семантичних і стилістичних варіацій, які повноцінно і різнобічно розкриваються, змінюються і вдосконалюються у відповідних комунікативних умовах і формують стильову норму. Стильова норма, як стилістична категорія передбачає «системне вживання мовних одиниць у певних функціональних сферах, співвідношення у них загальноновживаних і спеціальних мовних засобів, одиниць мови з книжним, нейтральним чи розмовним стилістичним значенням» [Бибик 2016: 72 – 73]. Стильова норма динамічна, вона постійно оновлюється, реагує на позамовні чинники суспільного життя, впливає на літературну норму, забезпечуючи розвиток літературної мови загалом.

Дослідники наголошують, що сучасні газетні контексти вирізняє *комунікативно-прагматична спрямованість*, яка виявляється в реалізації соціально-психологічного впливу на читацьку аудиторію через переконання, навіювання, емоційне «втягування» [Худолій 2004: 17]. «Одноденна» журналістика впливає на свідомість людей, посідаючи важливе місце у формуванні нової системи цінностей, а мова періодичних видань є особливим інструментом, за допомогою якого традицію оновлюють, актуалізують, інтерпретують відповідно до історико-соціального буття нації [Завальнюк 2009: 12].

На сучасному етапі розвитку української газетної публіцистики помітна тенденція до зміни акцентів

у компонентах загальноприйнятої тріади мовного акту: адресант – повідомлення – адресат. Показовим для публіцистичного стилю є переважання в стилетвірній категорії автора – людини приватної, що зумовлено формуванням нових соціальних ідеалів. У 50 – 80-х роках ХХ ст. автор концентрував у собі ідеологічні й політичні прагнення партійної епохи, віддзеркалюючи їх у максимально заідеологізованих і політизованих суспільних категоріях, коли індивідуального підходу до оцінки дійсності не було, а колективне *ми* нівелювало авторське *я*. У 90-х роках ХХ ст. автор публіцистичних текстів – це творча особистість, яка виступає від власного імені, реалізуючи себе у вільному виборі мовних засобів. Сучасний публіцистичний текст містить авторську рецепцію. У зв'язку з цим у науковий обіг уведено поняття *текстової модальності* – вираження в тексті різнопланового суб'єктивно-об'єктивного ставлення автора до дійсності – прямого, оцінювального, ускладненого аналізом, філософськими, політичними, соціально-ідеологічними теоріями і т. ін. [Завальнюк 2009: 14]. Помітні зміни і в цільових засадах, загальних стратегіях журналістів. Настанови на доступність для широкого загалу викладу інформації, що виявлялося в доборі семантично прозорих, однозначних мовних одиниць, в обмеженні словникового запасу, поширенні штамів тощо, поступаються перед комунікативними намірами автора створити цікавий, креативний текст, який не лише інформує, а й максимально переконує читача у правильності тверджень і оцінних суджень. Як наслідок: розширюється лексикон адресанта, що виявляється в поверненні застарілих, в широкому залученні розмовних слів, в активізації потенційних можливостей власної словотвірної системи, залученні іншомовних елементів, доборі максимально зрозумілих для сприймання синтаксичних зразків. М. І. Степаненко зазначає, що впродовж останніх десятиліть «з'явилися нові національні та народні символи, розширилися значення обсяги окремих лексем, почали вживатися слова, які не використовувалися раніше, оновився лексикон синонімів, антонімів, омонімів, перифраз, народилися оригінальні політичні метафори...

удосконалився, вишліфувався публіцистичний стиль, зокрема його суспільно-політична царина» [Степаненко 2017: 8].

Вплив тексту на адресанта залежить від спільного фонду знань автора і читача. Адресант постійно розширює когнітивну базу, формує світогляд і збагачує інтелект адресата, коригуючи на підсвідомому рівні його мовну свідомість. Читач у кожній статті впізнає особистісні риси автора, робить висновки про його знання, структуру інформації, компонентами якої є переконання, ціннісні орієнтири суспільного життя.

На динаміку стильової норми впливає переформатування жанрів публіцистичного стилю. Традиційні інформаційні, аналітичні і художньо-публіцистичні жанрові блоки внаслідок розширення кола жанроутворювальних чинників диференційовано на власне інформаційні, інформаційно-публіцистичні, власне публіцистичні, художньо-публіцистичні, рекламні, художні, розмовно-побутові, офіційно-ділові [Жанри 1974: 123]. Дослідники наголошують на *дифузності жанрових різновидів*, на їх постійних змінах і переорієнтуваннях [Завальнюк 2009: 17].

Динамічні процеси розвитку мови, розпочаті на зламі ХХ–ХХІ ст., тривають, проте незмінними диференційними функціонально-стилістичними ознаками мови публіцистичного стилю залишаються: стислість, логічність викладу і водночас інформативне його навантаження, вживання слів та висловів з прозорою семантикою, використання суспільно-політичної термінології, наявність мовних кліше, штампів, переосмислення лексики та трансформація фразеологізмів. Засоби вираження оцінності реагують на зміни суспільно-політичного життя, моральні та естетичні пріоритети часу і постійно оновлюються [Єрмоленко 2007: 562]. Дослідники наголошують, що будь-який публіцистичний текст у будь-який період історії літературної мови – це дієвий інструмент впливу на суспільну свідомість і тому добір мовних одиниць у ньому має бути логічно зумовленим [Пономарів 2000: 12].

Традиційне, прийняте в українській стилістиці термінологічне поняття *публіцистичний стиль* теж з часом переосмислюється і поступається в мовознавчих дослідженнях поняттям *стиль засобів масової інформації*,

стиль засобів масової комунікації [Стецула 1994: 16]. Проте, необхідно диференціювати поняття *публіцистичного стилю* як функціонального різновиду літературної мови і *засобів масової комунікації* як широкої сфери реалізації його стилістичних можливостей. *Публіцистичний стиль* у сучасній лінгвостилістиці – це функціональний різновид літературної мови, який забезпечує передавання, поширення в національно-мовному просторі суспільно-політичної, наукової, культурної інформації, виконує роль утвердження і регулювання літературної норми відповідно до запитів соціуму.

Публіцистичний стиль об'єднує *мову преси, мову радіо, мову телебачення, мову Інтернету*, узагальнювальними назвами яких є *мова засобів масової інформації, мова засобів масової комунікації*, що й відбито, зокрема, в назвах рубрик збірника «Культура слова»: «Слово в публіцистиці», «Мова засобів масової інформації», «Мова засобів масової комунікації».

Інтегративний характер сучасних лінгвостилістичних досліджень і діахронний аналіз публіцистичного стилю спонукає до виокремлення поняття *мовної свідомості* – вербалізації сприйнятої і засвоєної соціумом інформації у відповідний історичний період, яка фіксує формування сталих і змінних механізмів вираження мовних інтенцій. Важливим поняттям публіцистичного стилю є *оцінність* – семантико-стилістична категорія, яка, ґрунтуючись на протиставленні часткових значень негативної, позитивної або нейтральної оцінки, передає ставлення мовця до названого предмета, явища, поняття.

Мовні одиниці публіцистичного стилю можна розглядати у тісній взаємодії з умовами їх виникнення й формування, з урахуванням авторських прагматичних настанов. Такий аналіз передбачає більш розширений об'єкт лінгвостилістичного дослідження, який окреслюється терміном *публіцистичний дискурс*.

Отже, українська лінгвостилістика має вагомий напрацювання у вивченні публіцистичного стилю, в розробленні його поняттєвої бази, яка на сьогодні задовольняє усі аспекти досліджень і удосконалюється відповідно до динаміки стильової норми.

Бибик С. П. Оновлена стильова норма засобів масової інформації. *Українська мова*. 2016. № 5. С. 69 – 77.

Вареник С. В. У пошуках комічної ситуації. *Культура слова*. 1984. Вип. 26. С. 68.

Гладкий М. Мова нашої преси. *Червона преса*. 1927. № 3/4. С. 26 – 30.

Гладкий М. Синтаксис нашої газетної мови. *Червона преса*. 1927. № 8/9. С. 59 – 63; № 10. С. 41 – 45.

Єрмоленко С. Я. Публіцистичний стиль. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2007. С. 562.

Єрмоленко С. Я. Стильові різновиди української мови. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2007. С. 678.

Жанри радянської газети: навч. посіб. для студентів ф-тів журналістики. Київ: Вища школа, 1974. 248 с.

Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Київ: Наукова думка, 1970. 308 с.

Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти. Вінниця: Нова книга, 2009. 400 с.

Маковей О. П'ятьдесятлітній ювілей руської публіцистики. *Літературно-науковий вісник*. 1896. Т. 2. С. 190 – 196.

Козловська Л. Нове оцінне слово в журнальних публікаціях 90-х років. *Культура слова*. 1998. Вип. 51. С. 38 - 45.

Колесник Г. М. Слово і образ. *Культура слова*. 1978. Вип. 14. С. 31 – 39.

Кримський А. Про нашу літературну мову. *Літературно-науковий вісник*. 1901. Т. 16, кн. 10. С. 39 – 47.

Круті слова. *Громадська думка*. 1906. № 3. С. 2 – 4.

Курс історії української літературної мови. Т. І. Київ: Наукова думка, 1958. 596 с.

Левицький М. Дещо до справи про українську письменницьку мову // *Літературно-науковий вісник*. – 1909. – № 8. – С. 24 – 35.

Мартович Л. Причинки до літературної мови. *Діло*. 1913. № 194. С. 2.

М. Д. Про незрозумілу українську мову. *Рідний край*. 1905. № 1. С. 8.

Мова масово-політичної інформації. І. К. Білодід, М. М. Пилинський, К. В. Ленець та ін. Київ: Наукова думка, 1979. 324 с.

Нечуй-Левицький І. Сьогочасна часописна мова на Україні. Київ, 1907. 175 с.

Особливості мови і стилю засобів масової інформації. А. П. Коваль, Г. Я. Солганик, О. Ф. Пінчук та ін. Київ: Вища школа, 1983. 378 с.

Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови: підручник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.

Сагач Г. М. Експресивне словотворення в публіцистиці. *Культура слова*. 1978. Вип. 15. С. 37 – 42.

Степаненко М. Політичне сьогодення української мови. Харків: Видавництво Іванченка, 2017. 614 с.

Стецула І. В. Політичний дискурс засобів масової комунікації: трансформація прагмалінгвістичних параметрів функціонування (на матеріалі української преси): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.10. Львів, 1994. 24 с.

Сулима М. Мова української газети: (фрагментик). *Червона преса*. 1927. № 3/4. С. 23 – 25.

Сучасна українська літературна мова. Стилїстика. За ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. 588 с.

Тимчук О. Ціннісна переорієнтація суспільства в дзеркалі сучасного публіцистичного стилю. *Культура слова*. 1996. Вип. 48 – 49. С. 29 – 33.

Чередниченко І. Г. Нариси загальної стилїстики сучасної української мови. Київ: Наукова думка, 1962. 490 с.

REFERENCES

Bybyk, S. (2016). Updated the stylistic norm of mass media. *Ukrainian language*, 5, 69 – 77 (in Ukr.)

Varenyk, S. (1984). In search of a comic situation. *Culture of the word*, 26, 68 (in Ukr.)

Gladkyi, M. (1927). Language of our press. *Red press*. 3/4, 26 – 30 (in Ukr.)

Gladkyi, M. (1927). Syntax of our newspaper language *The Red Press*. 8/9, 59 – 63; 10, 41 – 45 (in Ukr.)

Yermolenko, S. (2007). Publicist style. *Ukrainian language. Encyclopedia*. Kyiv: Ukrainian Encyclopedia. M. Bazhana, 562 (in Ukr.)

Yermolenko, S. (2007). Style variations of the Ukrainian language. *Ukrainian language: Encyclopedia*. Kyiv: Ukrainian Encyclopedia. M. Bazhana, 678 (in Ukr.)

Genres of the Soviet newspaper: teach. manual for students of journalism ft. (1974). Kyiv: Higher school, 248 (in Ukr.)

Zhovtobriukh, M. (1970). The language of Ukrainian periodicals (the end of the nineteenth and early twentieth centuries). Kyiv: Scientific Opinion, 308 (in Ukr.)

Zavalniuk, I. (2009). Syntactical Units in the Language of the Ukrainian Press at the Turn of the Twentieth Century: Functional and Pragmalinguistic Aspects. Vinnitsa: New Book, 400 (in Ukr.)

Makovey, O. (1896). Fifty Anniversary of Russian Journalism. Literary and Scientific Herald. Vol. 2, 190 - 196 (in Ukr.)

Kozlovska, L. (1998). New estimation word in journal publications of the 90. *Culture of the word*, 51, 38 - 45 (in Ukr.)

Kolesnyk, G. (1978). Word and image. *Culture of the word*, 14, 31 - 39 (in Ukr.)

Krymskyi, A. (1901). About Our Literary Language. *Literary and Scientific Herald*, 16, Book 10, 39 - 47 (in Ukr.)

Cool words (1906). *Public Opinion*, 3, 2 - 4 (in Ukr.)

The course of the history of the Ukrainian literary language (1958). Vol. I. Kyiv: Scientific Opinion, 596 (in Ukr.)

Levytskyi, M. (1909). Somewhat to do about the Ukrainian writer's language. *Literary and scientific herald*, 8, 24 - 35 (in Ukr.)

Martovych, L. (1913). Acquisitions to the literary language. *Dilo*, 194, 2 (in Ukr.)

M. D. (1905). About obscure Ukrainian language. *Native land*, 1, 8 (in Ukr.)

The language of mass political information (1979). I. K. Bilodid, M. M. Pylynsky. K. V. Lenets and others. Kyiv: Scientific Opinion, 324 (in Ukr.)

Nechui-Levytskyi, I. (1907). The contemporary written language in Ukraine. Kyiv, 175 (in Ukr.)

Features of the language and style of the media. (1983). A. P. Koval, G. Ya. Solganyk, O. F. Pinchuk, and others. Kyiv: Higher school, 378 (in Ukr.)

Ponomariv, O. (2000). Stylistics of Modern Ukrainian Language: Textbook. Ternopil: Educational book, 248 (in Ukr.)

Sagach, G. (1978). Expressive word-formation in journalism. *Culture of the word*, 15, 37 - 42 (in Ukr.)

Stepanenko, M. (2017). The political present of the Ukrainian language. Kharkiv: Ivanchenko Publishing House, 614 (in Ukr.)

Stetsula, IV. (1994). Political discourse of mass media: transformation of pragmalinguistic parameters of functioning (on the material of the

Ukrainian press): diss. ... Candidate filol Sciences: 10.01.10. Lviv, 24 (in Ukr.)

Sulyma, M. (1927). The language of the Ukrainian newspaper: (fragmentik). *The Red Press*. 3/4, 23 – 25 (in Ukr.)

Contemporary Ukrainian Literary Language. Stylistics (1973). Ed. I. K. Whitehead. Kyiv: Scientific Opinion, 588 (in Ukr.)

Tymchuk, O. (1996). Value reorientation of society in the mirror of modern journalistic style. *Culture of the word*. 48–49, 29 - 33(in Ukr.)

Cherednychenko, I. (1962). Essays on the general style of contemporary Ukrainian language. Kyiv: Scientific Opinion, 490 (in Ukr.)

Статтю отримано 07.12.2018

Tetiana Kots'

FORMATION OF THE TERMINOLOGICAL BASIS OF PUBLICIST STYLE IN UKRAINIAN LINGUISTICS

The article analyzes the history of the formation of the terminological basis of journalistic style in the Ukrainian linguistic style from the end of the 19th to the beginning of the XXI century. The dynamics of nominations from the newspaper language to the journalistic style was traced, the role of the interlanguage language in the establishment of a functional variety in the projection into the literary norm in general was determined. The key concepts of style are revealed: expressiveness, socio-political vocabulary, standardization, informative, and evaluation.

The article to differentiate the concept of journalistic style as a functional type of literary language and media communication as a broad sphere of implementation of its stylistic capabilities. The journalistic style in modern linguistic style is a functional type of literary language, which ensures the transmission, dissemination in the national-language space of socio-political, scientific, and cultural information, plays the role of establishing and regulating the literary norm in accordance with the demands of society.

The journalistic style combines the language of the press, the language of radio, the language of television, the language of the Internet, the generic names of which are the language of the mass media, the language of mass communication.

The integrative character of modern linguistic studies and the diachronic analysis of journalistic style leads to the isolation of the

notion of linguistic consciousness of verbalization of the perceived and assimilated information society in the corresponding historical period, which captures the formation of stable and variable mechanisms of expression of linguistic intentions. An important notion of journalistic style is the semantic-stylistic category which, based on the opposition of partial values of a negative, positive or neutral assessment, transmits the speaker's attitude to the named object, phenomenon, concept.

Language units of journalistic style can be considered in close interaction with the conditions of their origin and formation, taking into account author's pragmatic guidelines. Such an analysis involves a more extended object of linguistic-stylistic research, which is defined by the term journalistic discourse.

Consequently, Ukrainian linguisticism has significant work in the study of journalistic style, in the development of its conceptual framework, which today satisfies all aspects of research and is perfected in accordance with the dynamics of the style norm.